

Zmieniliśmy i zmieniamy Akademię

Program wyborczy na kadencję 2027-2030

Marek Konarzewski

Szanowni Państwo!

W 2022 r. powierzyli mi Państwo Prezesurę PAN z oczekiwaniem, że wygaszę dwa poważne kryzysy trawiące Akademię: konflikt PAN z uczelniami, wywołany niefortunnym projektem Uniwersytetu PAN (UPAN) oraz konflikt między korporacją (ściślej - ówczesnym kierownictwem PAN) a środowiskiem instytutów PAN. Dziś mogę z satysfakcją stwierdzić, że oba te konflikty zostały zażegnane. Udało się zatem zrealizować dwa najważniejsze zadania, które postawili mi Państwo w akcie wyborczym.

Poza wspomnianymi konfliktami podkopującymi prestiż PAN, największym wyzwaniem upływającej kadencji było przygotowanie i skuteczne przeprowadzenie prac nad głęboką nowelizacją ustawy o PAN. Ustawa właśnie trafia do Sejmu. Zostało to osiągnięte po wielu nieudanych próbach tworzenia tego najważniejszego dla nas aktu prawnego i kilkunastu latach bezowocnych dyskusji o tym, co trzeba zmienić w PAN.

Zażegnanie konfliktów trawiących PAN i skonkludowanie prac nad ustawą dają nam solidny fundament do reformy wewnątrz Akademii, a co najważniejsze, stwarzają możliwość skutecznego zmierzania się z następującymi, fundamentalnymi problemami nauki w Polsce.

1. Niedofinansowanie nauki

Od początku bieżącego roku, dzięki aktywności PAN rośnie w siłę akcja pod hasłem „3% PKB dla nauki - 100% dla Polski”. Szeroki odbiór społeczny tej akcji nie byłby możliwy bez zbudowania w Akademii efektywnych mechanizmów komunikacji. W ciągu upływającej kadencji skumulowany ekwiwalent reklamowy PAN osiągną zawrotną sumę 1,7 miliarda złotych. Tyle musielibyśmy zapłacić, chcąc uzyskać naszą obecną widzialność w mediach! Wykorzystajmy ten potencjał do skutecznego zakomunikowania konieczności inwestowania w naukę w zbliżającej się kampanii parlamentarnej!

Z racji ustawowego umocowania PAN jako najważniejszej instytucji naukowej podległej bezpośrednio Premierowi RP, powinniśmy się stać się liderem środowiska naukowego w przekonywaniu przyszłych parlamentarzystów do wspierania nauki jako motoru rozwoju Polski i wypracowywania decyzji opartych na wiedzy. Proponuję, by te postulaty komunikować parlamentarzystom za pośrednictwem oddziałów PAN, w tym nowo utworzonego Oddziału PAN w Warszawie, skupiającego prawie 40% członków naszej korporacji.

Dzięki aktywności oddziałów PAN będziemy mogli dotrzeć do przyszłych parlamentarzystów z przekazem adekwatnym do regionalnych potrzeb. Na przykład, w moim macierzystym Oddziale PAN w Olsztynie i Białymstoku proponujemy skuteczne doradztwo naukowe w walce ze skutkami suszy - wielkiego zagrożenia dla rolnictwa, środowiska naturalnego i turystyki regionu. Postępując w ten sposób przekonamy przyszłych decydentów do współpracy z nauką i inwestowania w jej rozwój. Chciałbym zachęcić Państwa do tworzenia i przedstawiania podobnych agend dostosowanych do regionalnych potrzeb.

Przezwycięzenie niedofinansowania badań naukowych nie będzie możliwe bez skutecznego włączenia się Akademii w ciała doradcze tworzone z inicjatywy PAN lub na wniosek organów Państwa (zarówno terenowych jak i centralnych). To propozycja na całą przyszłą kadencję. Polem współpracy powinny stać się strategiczne obszary polityki państwa: adaptacja do zmian klimatu, gospodarka przestrzenna, polityka obronna, energetyczna i zdrowotna, a przede wszystkim budowa gospodarki opartej na wiedzy. Ten wysiłek powinien pójść w ślad inicjatyw podjętych w ubiegającej kadencji, między innymi:

- wypracowania przez kierownictwo PAN porozumienia MON-PAN, w ramach którego dojdzie do finansowania projektów *dual-use* z udziałem PAN (w tym projektu systemu BASIA powstającego w CBK PAN i IPPT PAN),
- wypracowania założeń Zielonej Tarczy Wschód (przy udziale IBS PAN),
- opracowania koncepcji systemu inteligentnego zarządzania OZE, przygotowanej na potrzeby Ministerstwa Energii (opracowanej przez kierownictwo PAN wraz z Instytutem Maszyn Przepływowych PAN),
- rekomendacji dotyczących budowy CPK i zapobiegania wielkoskalowym powodziom (opracowanych w Komitecie Zagospodarowania Przestrzennego PAN i Komitecie Problemowego ds. Wody przy Prezydium PAN),
- opracowania rządowego systemu doradztwa naukowego (aktualnie wdrażanego w KPRM, we współpracy z kierownictwem PAN), opartego na kompetencjach PAN,
- rekomendacji służących przełamaniu barier komercjalizacji badań, skierowanych do całej klasy politycznej (opracowanych przez dyrektorów wiodących pod tym względem instytutów PAN, we współpracy z kierownictwem PAN).

W następnej kadencji chciałbym Państwa zachęcić zarówno do rozwijania powyższych inicjatyw, jak i proponowania kolejnych. Ta aktywność będzie nie tylko wypełnieniem ustawowej misji PAN, ale przede wszystkim da przekonującą odpowiedź na często zadawane nam pytanie: „Po co istnieje korporacja PAN?”. Bądźmy zapleczem kompetencyjnym służącym najlepszą wiedzą władzom i społeczeństwu. Jeśli uda się to czynić skutecznie, a powyższe przykłady pokazują, że jest to możliwe, to z pewnością będziemy mogli liczyć lepsze zrozumienie naszej misji i na zwiększenie finansowania.

2. Naprawa systemu nauki w Polsce

Nasz system nauki nie jest projakościowy. Powinniśmy się więc zaangażować w jego zmianę przez:

- przygotowanie reformy ewaluacji nauki, zgodnie z rekomendacjami zespołu problemowego prof. Andrzeja Jajszczyka, opracowanymi już w 2024 r.,
- przygotowanie propozycji projakościowej zmiany ustawy 2.0 — w szczególności zaproponowanie rozwiązań umożliwiających bliższą współpracę uczelni z instytutami PAN. Potrzebna będzie do tego zmiana modelu finansowania uczelni, w szczególności zniesienie uzależnienia zatrudnienia od pensum dydaktycznego. Mamy tytuł do proponowania takiej reformy - 70% członków PAN wywodzi się przecież z uczelni,
- przygotowanie pakietu propozycji odbiurokratyzowania nauki. W tym celu proponuję powołanie w następnej kadencji dedykowanego komitetu problemowego przy Prezydium PAN i rozliczanie przyszłego kierownictwa PAN z wdrażania jego rekomendacji,
- MNiSW wraz z kierownictwem Akademii przygotowało nowe rozporządzenie o Komisji ds. Etyki w Nauce. Skład Komisji będzie znacznie poszerzony, a wydawane przez nią rekomendacje - jednoznaczne. Wykorzystajmy to doskonałe gremium do skuteczniejszego zwalczania coraz częstszych naruszeń etyki, podkopujących fundament nauki w Polsce.

3. Silne naukowo instytuty PAN - to silny PAN

Fundamentem aktywności naukowej PAN są instytuty PAN, a owocna współpraca korporacji ze środowiskiem instytutów jest warunkiem instytucjonalnej siły Akademii. Ta współpraca układa się znakomicie dzięki powołaniu Zgromadzenia Dyrektorów Instytutów Naukowych PAN (ZDIN PAN), które już teraz aktywnie działa na mocy znowelizowanego statutu PAN, a już wkrótce, na mocy ustawy (będzie to organ Akademii). Dzięki takiemu rozwiązaniu utrwalone zostaną obustronnie korzystne relacje korporacja-instytuty. Proponuję, aby przedstawić środowisku instytutów następujące propozycje:

- zwiększenie finansowania PAN w pierwszym rządzie powinno zaowocować wzrostem subwencji przyznawanej instytutom o ok. 250 mln. zł rocznie. Dostatecznie tak zwanych „dorzutek”, uniemożliwiających planowanie budżetów naszych jednostek naukowych! Potrzebujemy stabilnego finansowania, zrównującego instytuty z uczelniami. Propozycja podziału finansowania powinna być wypracowywana przez ZDIN PAN wraz z kierownictwem PAN, a następnie przedkładana MNiSW,
- zainicjowanie rządowego programu budowy siedzib instytutów PAN. Instytuty zostały pominięte w programach finansowania infrastruktury szkolnictwa wyższego. Czas na nadrobienie tej zaległości, w szczególności w odniesieniu do instytutów

Wydziału I oraz części instytutów pozostałych wydziałów (w szczególności Międzynarodowego Instytutu Biologii Molekularnej i Komórkowej, IMol PAN i przyszłej siedziby jednostki EMBL),

- w kończącej się kadencji powstały dwa nowe Instytuty Naukowe PAN: Międzynarodowy Instytut Astrofizyki Cząstek PAN oraz Międzynarodowy Instytut Chemii Analitycznej PAN. Model ich funkcjonowania, oparty na silnym zakotwiczeniu we współpracy międzynarodowej i zdobywaniu finansowania zewnętrznego powinien się stać wzorem dla już istniejących i przyszłych jednostek PAN. Pomocne w tym będzie tworzenie międzynarodowych komitetów doradczych w instytutach, zapisane w projekcie naszej ustawy,
- w upływającej kadencji doprowadziłem do końca likwidację Instytutu Parazytologii. Zlikwidowany został również Polski Instytut Studiów Zaawansowanych „PIAST”, a jego zasoby zasiliły Instytut Sławistyki PAN. Jeśli zajdzie taka potrzeba, to nie powinniśmy się wahać przed likwidacją słabych jednostek. Jednak preferowanym rozwiązaniem powinna być konsolidacja, przede wszystkim małych instytutów, wsparta zachętami finansowymi. Takie rozwiązanie jest znacznie mniej kosztowne niż likwidacja pociągająca za sobą zarówno niebagatelne skutki finansowe, jak i społeczne,
- instytuty muszą częściej sięgać po finanse spoza budżetu MNiSW, przede wszystkim zabiegać o finansowanie z MON. Podpisana już wkrótce umowa MON-PAN stworzy podstawy do stworzenia wewnątrz PAN systemu finansowego udziału instytutów PAN w projektach obronnych, zarówno technologicznych, jak i infrastrukturalnych (takich jak Zielona Tarcza Wschód, wdrożenie systemu BASIA i podobnych rozwiązań technologicznych). Pomocne będą tu zapisane w ustawie nowe możliwości pozyskiwania zewnętrznego finansowania przez PAN, na przykład poprzez tworzenie spółek celowych,
- wiele wewnętrznych problemów instytutów PAN, ale także pomocniczych placówek naukowych jest efektem nieefektywnego zarządzania. Wykorzystując podpisane w zeszłym roku porozumienie o współpracy z SGH, proponujemy naszym pracownikom studia MBA w zakresie zarządzania placówkami naukowymi,
- w kończącej się kadencji nie udało się, niestety, sfinalizować projektu budowy statku badawczego. Grozi nam utrata przyznanych na ten cel 80 mln. zł. Obiecuję dokończenie tego projektu służącego całemu środowisku naukowemu, ale z właścicielstwem PAN.

4. Zainicjowania rządowego programu budowy Narodowego Muzeum Historii Naturalnej

Polska jest jedynym rozwiniętym krajem świata nieposiadającym Muzeum Historii Naturalnej. W kończącej się kadencji PAN stała się już liderem inicjatywy budowy takiego

Muzeum. Powinno ono opierać się na naszych zbiorach i mieć charakter muzeum naukowego, w ramach którego funkcjonują instytuty PAN. Skuteczne zintegrowanie środowiska naukowego oraz społeczeństwa wokół idei budowy Narodowego Muzeum Historii Naturalnej będzie największym projektem następnej kadencji na rzecz popularyzacji nauki, wzmocnienia pozycji i wizerunku PAN.

5. PAN instytucją globalną

Akademia jako jedyny podmiotu systemu nauki w Polsce może szczyścić się globalną obecnością. Proponuję, aby jej dalsze wzmocnienie następowało przez:

- a. zmianę modelu funkcjonowania stacji zagranicznych PAN. Stacje te powinny być współprowadzone wraz z wiodącymi uczelniami. Podpisanie umowy PAN-UW o prowadzeniu Stacji w Rzymie (w najbliższej przyszłości utworzenie wspólnej stacji w Wietnamie) jest przykładem kierunku zmian funkcjonowania stacji. Powinna również powstać Stacja PAN w USA. Kierownictwo PAN podjęło już w tej mierze rozmowy z MSZ,
- b. PAN, w porozumieniu z innymi akademiami narodowymi (na przykład Akademią Francuską artykułującą podobne postulaty), powinna podjąć działania na rzecz konsolidacji międzynarodowych instytucji reprezentujących środowiska naukowe. Rozdrobnienie aktywności ALLEA, EASAC, ISC powoduje brak skuteczności. Docelowo powinna powstać organizacja mająca realny wpływ na finansowanie nauki w Unii Europejskiej. Dla PAN i całego polskiego środowiska naukowego probierzem jej skuteczności będzie umożliwienie odzyskania części polskiej składki do UE, przeznaczanej na badania i rozwój,
- c. Istnieje pilna potrzeba koordynacji współpracy akademii narodowych krajów wschodniej flanki UE/NATO wokół programów *dual use*. PAN powinna przyjąć rolę lidera tej aktywności, a także kontynuacji pomocy środowisku naukowemu Ukrainy. Prowadzony w PAN program długoterminowego wsparcia „LTP Ukraina” powinien być kontynuowany. Już teraz, dzięki staraniom kierownictwa PAN będzie on zasilony z funduszy MSZ.

6. Dbamy o korporantów

Nowela ustawy spowoduje uporządkowanie statusu członka PAN, co stworzy możliwość przedłużenia aktywności korporantów do 75. roku życia. Ważną konsekwencją wprowadzenia ustawy będzie również znaczące podniesienie świadczeń członkowskich, które nie były waloryzowane od 2010 r. To nie tylko akt finansowej sprawiedliwości, ale przede wszystkim wyraz troski o najstarszych członków PAN.

Bardzo chciałbym, żeby w kolejnej kadencji wzrosła aktywność korporacji. Dlatego też zainicjowałem starania o to, by po 75 latach istnienia PAN powstał Oddział PAN w Warszawie, skupiający ok. 40% członków krajowych. To ogromny potencjał intelektualny, który dzięki integracji będzie skuteczniej wykorzystany w kolejnej kadencji władz PAN. Poprawieniu komunikacji wewnątrz korporacji będzie również służyć podtrzymanie

zwyczaju organizowania dwudniowych sesji ZO PAN. Przypomnę, że czerwcowe ZO PAN, goszczone przez Muzeum Historii Polski zyskało specjalną oprawę, będącą częścią obchodów 75. rocznicy powołania Akademii.

Z myślą o członkach korporacji Kancelaria PAN wynegocjowała bardzo korzystny kompleksowy pakiet ubezpieczenia zdrowotnego PZU Życie, który, w przeciwieństwie do zlikwidowanego ambulatorium z Pałacu Staszica, dostępny jest na terenie całego kraju. Będę dokładał starań, aby w przyszłości zakres oferowanych usług medycznych uległ znaczącemu rozszerzeniu.

W kolejnej kadencji zamierzamy gruntownie wyremontować Domy Pracy Twórczej w Juracie i Świnoujściu, a już teraz mogą Państwo korzystać, na specjalnych warunkach, ze świeżo wyremontowanego DPT w Wierzbie.

Korporacja PAN to również członkowie zagraniczni. Aby wzmacniać ich więzi z PAN podjąłem decyzję o zorganizowaniu jeszcze w tym roku uroczystych wręczenia powołań członkowskich nowo wybranych członków zagranicznych. Zaproszenia na te uroczystości przyjęła znaczna część powołanych. Wreszcie skończymy z mało eleganckim i niezachęcającym do działania przesyłaniem powołań drogą pocztową.

Również z myślą o ściślejszym związaniu z Akademią zapraszałem członków zagranicznych do recenzowania dorobku kandydatów do Nagrody PAN. Sukces ustanowienia tej Nagrody jest i będzie w dużej mierze możliwy dzięki temu zaangażowaniu. Jeśli więc będę miał taką możliwość, to w następnej kadencji w jeszcze większym zakresie będę wykorzystywał współpracę z członkami zagranicznymi PAN.

Szanowni Państwo!

Mam nadzieję, że sprawczość zademonstrowana w upływającej kadencji przekonuje Państwa do tego, że przedstawione tu ambitne propozycje są realnym programem. Ta sprawczość nie byłaby możliwa bez zdobycia zaufania najważniejszych decydentów, a ich zaufanie nie jest możliwe do przekazania, gdyż zyskuje się je skutecznością i bezpośrednią współpracą. To zaufanie jest naszym wspólnym kapitałem na przyszłość.

Razem już zmieniliśmy Akademię na lepsze. Proszę Państwa, abyśmy ją dalej zmieniali w przyszłej kadencji.

Z wyrazami szacunku,

Marek Konarzewski